

Danka Krisztina: Mű és kinyilatkoztatás, a bengáli vaisnavizmus filozófiája és poétikája

Asteriskos, ELTE
Bölcsészdoktori Értekezések,
ELTE BTK Doktori Tanács, Bp.
2001.

A könyv témáját és módszerét tekintve is újszerűnek tekinthető vállalkozás. A vaisnava irodalmi hagyomány szinte teljesen ismeretlen a magyar közönség számára, ugyanakkor egy másik földrészen, Indiában jelenleg is százmilliókban mérhető azoknak a száma, akik magukénak érzik. Ezt az igen kiterjedt irodalmi hagyományt a dolgozat szerzője nem a megszkott leíró, illetve – az ő megfogalmazását idézve – „történeti-kritikai” módszerrel mutatja be, hanem saját helyzetéből adódóan, a modern irodalomtudomány szempontjainak figyelembevételével, mint a vaisnava tradíció részese (gyakorló lelkész) ismerteti. Noha több helyen is utal arra, hogy kutatásai és a dolgozat megírása során követte az egyértelműen vallásos jellegű vaisnava irodalmi tradíció szempontjait és elvárásait, ugyanakkor a tárgyától való egyfajta távolságtartás révén érezhetően igyekezett elkerülni az apologetikus megnyilvánulásokat.

Állítása szerint a bengáli (más néven:

gaudíja) vaisnava szellemben született irodalmi műveket a hagyomány szentírásoknak tekintti, mivel kinyilatkoztatás révén vaisnava szentek, hívők jegyezték le azokat. Ezeknek az alkotásoknak alapvetően vallásos-misztikus természete folytán valóban nélkülözhetetlen a tradíció vallási hagyományainak és világszemléletének az ismerete, melyet a dolgozat írója a vaisnava terminológiák használata mellett törekedett a mai nyugati filozófia nyelvén is megfogalmazni, ezzel a teljesen más kultúrkörben élő nyugati befogadó számára is megközelíthetővé tenni.

A kinyilatkoztatás és a szerző hitelességén túl a befogadó megfelelő diszpozíciójára is szükség van ahhoz, hogy az a mű szentségét felfoghassa. Ez utóbbi tétel teszi a dolgozat szerzőjének helyzetét igen értékesé, hiszen lelkészként ő annak a tanítványi láncolatnak a részesévé válik, mely elengedhetetlen feltétele a művek – a hagyomány szerint egyetlen helyes – interpretációjának. Ezt a bemutatást az antropológia „résztvevő (participant) megfigyelésnek” nevezi, és a dolgozat eredményeit látván az irodalomkritika számára is hasznos módszertani megközelítésnek bizonyulhat.

A könyv írója az ősi hagyományú indiai vaisnava teológia és a modern nyugati irodalmi komparatiztika tudománya között igyekszik párbeszédet folytatni. A „tolmács” szerepében mindkét területen otthonosan kell mozognia. Earl Minerre hivatkozva kijelenti, hogy a bengáli vaisnava irodalmi hagyomány bemutatásakor az egyes művek elemzése helyett célravezetőbb eljárásnak tartja az irodalom mibenlétének, jellegének a vizsgálatát. A vaisnava irodalmi hagyomány különböző, a nyugati irodalomkritikában is alkalmazott terminológiák, gondolkodásmódok szerinti bemutatása könnyebben felfoghatóvá teszi a számunkra kevésbé ismert tradíciót. Ide tartozik többek között az irodalmi mű természete, az ihletettség problematikája, az alkotó, a műalkotás és a befogadó viszonyának értelmezése, az irodalmi hermeneutika sokakat foglalkoztató kérdései, a kánonképződés törvényszerűségeinek feltá-

rása, valamint az olyan esztétikai kérdéseken való gondolkodás, mint például a „szépség” fogalma, a művészi és a vallásos élmény mibenlétének meghatározása. Ebből a szempontból külön figyelmet érdemelnek a klasszikus szanszkrit és a vaisnava drámaesztétika összehasonlításával foglalkozó fejtegetések, valamint a vallásos és az esztétikai tapasztalást összevető általános megfigyelések.

A könyv a magyar olvasó számára azzal is szeretne támpontokat nyújtani, hogy összehasonlításképpen a zsidó-keresztény kultúrkörből ismeretes viszonyítási pontokat is megjelenít. Ilyen például Jézus és Csaitanja életútjának és hermeneutikai feladatának, az Evangélium és a Csaitanja-biográfia, a Csaitanja Csaritámrita szerepének, valamint a katolicizmus és a vaisnavizmus miszticizmusának párhuzama.

Mivel a szóban forgó irodalmi szövegekre kinyilatkoztatásokként tekint a vaisnava hagyomány, így azok az irodalomtudomány számára való megközelítési, értelmezési lehetőségeinek módszertani vizsgálatánál a dolgozat írója szintén nem megalapozatlanul húzott párhuzamot a bibliai hermeneutika alapvetéseivel. Milyen feltételek mellett lehet a szakrális szövegek értelmét megragadni? Mi jellemzi a kinyilatkoztatás nyelvét? Lehet-e kritikai ész által közelíteni ezekhez szövegekhez? Mennyiben irodalmi szöveg, s mennyiben valami más a Szentírás? Jogos-e a Biblia-értelmezési szakkifejezésként ismert „ráutaltság hermeneutikája” a vaisnava szövegek értelmezésének esetében?

Az irodalomtudomány – mint ahogy a könyv írója is kidomborítja – alapvetően plurális jellegű tudomány. Nincsenek abszolút olvasati stratégiák, bármelyik megközelítés jogosnak mutatkozik ha a saját paradigmarendszeren belülről, s kérdésesnek, ha azon kívülről vizsgáljuk. Ebből a tekintetből a „participant” helyzet kétségtelenül egyike a lehetséges értelmezői magatartásoknak. A dolgozat írója azonban a bengáli vaisnava hagyomány irodalom-felfogását vizsgálva, azok dokumentált recepció-történetéből néhány jellemző példát kiragadva arra a következtetésre jut, hogy az általa bemutatott alkotások pusztán felszínesen érthetők meg abban az esetben, ha a modernitás olvasati stratégiájára jellemző ész felsőbbrendűségével közelítünk hozzájuk. Úgy gondolja, hogy a „történeti-kritikai” módszer nem alkalmas arra, hogy ezek értelmét, lényegét megragadja, ezért az irodalomkritikus számára ha nem is a hit, de legalább a „megelőlegzett, provizorikus hit”, az általa „módszertani teizmusnak” nevezett értelmezői magatartás felvételét javasolja.

Sonkoly Gábor (Rádhánátha dász)